

«Гібридна» стратегія Російської Федерації щодо країн Європи: форми, зміст і можливі засоби протидії

Костянтин Кононенко

Видавець

Представництво Фонду Конрада Аденауера в Україні (Київ)

Автор

Костянтин Кононенко, радник директора Національного інституту стратегічних досліджень

Усі права захищені. Запити щодо рецензійних примірників та інші звернення стосовно цієї публікації слід надсилати видавцю. Відповідальність за погляди, висновки та рекомендації, висловлені в даній публікації, повністю покладається на автора (авторів), і їх інтерпретації не обов'язково відображають погляди чи політику Фонду Конрада Аденауера.

Публікація підготовлена в рамках проекту «Посилення аналітичних спроможностей прийняття рішень у сфері зовнішньої політики за допомогою громадянського суспільства» Центру міжнародної безпеки за підтримки Представництва Фонду Конрада Аденауера в Україні (Київ).

© 2025 Представництво Фонду Конрада Аденауера в Україні (Київ)

вул. Богомольця Академіка, 5, кв. 1, 01024 Київ, Україна

Тел.: +380444927443

<https://www.kas.de/en/web/ukraine>

© 2025 Центр міжнародної безпеки

вул. Бородіна Інженера, 5-А, 02092 Київ, Україна

Тел.: +380999833140

<https://intsecurity.org/>

Зміст

Аналіз проблеми	4
-----------------	---

Висновки	15
----------	----

Рекомендації	16
--------------	----

Аналіз проблеми

Після тимчасової окупації Криму в 2014 р. і особливо після початку широкомасштабної війни проти України в 2022 р. Російська Федерація значно посилила свої зусилля з дестабілізації європейських країн, які оголошені нею «ворожими». Ці зусилля виходять далеко за межі прийнятих в світі засобів просування власних інтересів і впливу за допомогою «м'якої сили» та дедалі більше нагадують інструменти «гібридної» війни, за допомогою яких Кремль прагне послабити внутрішню стійкість європейських суспільств, підірвати базові цінності західного ліберального устрою та ринкової економіки, довіру до незалежної преси та вільних виборів, домогтися розколу єдності Європейського Союзу та НАТО, передусім щодо підтримки України.

До арсеналу засобів РФ, спрямованих на досягнення згаданих цілей, можна віднести спроби впливу на політичні процеси в країнах Європи, використання економічного (в тому числі, енергетичного) тиску та інструмента торговельних війн, погрози застосування воєнної сили, зокрема ядерної зброї, посилення діяльності російських спецслужб та пов'язане з цим збільшення випадків шпигунства, кібератак, числа диверсій проти військової і критичної інфраструктури європейських країн тощо.

Найбільші ризики внаслідок таких цілеспрямованих дій РФ виникають для постсоціалістичних країн Центральної, Південно-Східної і Східної Європи, розташованих на «східному фланзі» НАТО, передусім, для держав Балтії, Польщі, а також Фінляндії, що межують з РФ та союзною з нею Білоруссю. У цьому контексті варто згадати поступове збільшення російської військової присутності поблизу кордонів цих країн, що спостерігається протягом останніх двох років, зростання числа порушень російськими засобами повітряного і морського просторів цих країн, а також диверсій проти військової та критичної інфраструктури (зокрема, пошкодження кабелів зв'язку в Балтійському морі), тощо.

Крім того, Москва застосовує проти країн цього регіону (в залежності від особливостей внутрішньополітичної ситуації в кожній з них) широкий спектр невійськових засобів тиску в дусі традиційних практик «гібридної» війни, на кшталт штучно інспірованого міграційного тиску (зокрема на кордони Польщі і Литви) або обмеження енергопостачання (як в Молдові в січні цього року), інформаційно-психологічних та дезінформаційних операцій, здійснення кібератак, використання проксі-сил, етнічних російських та російськомовних меншин, панслов'янських і православних рухів, інспірування тем «русского мира», необхідності захисту російськомовних громадян, створення і підтримки маріонеткових квазідержавних утворень (таких як «Придністровська Молдавська Республіка» в Молдові або «Республіка Сербська» в Боснії і Герцеговині), надання всебічної підтримки націоналістичним, популістським та проросійським силам, тощо. Потенційно

небезпечним у цьому контексті є Балкани, де Росія підживлює сепаратистські устремління боснійських сербів та реваншистські настрої в Сербії щодо Косова, утримуючи можливість у будь-який момент перейти від сценарію м'якого впливу до жорсткого розгойдування ситуації в цьому регіоні за прикладом України 2014 року.

Сприятливе поле для російської «гібридної» активності створюють також поширені в суспільствах більшості країн регіону євроскептицизм, релігійний консерватизм, фрустраційні та ностальгічні настрої за соціалістичним минулим, слабкість і вразливість демократичних інституцій, високий рівень корупції. Додатковим викликом є також значний рівень присутності російського капіталу в економіках цих країн, що зберігається ще з часів СРСР та надає РФ можливість формувати тіньові зв'язки в бізнес-середовищі поза урядовим контролем, а в деяких випадках – навіть здійснювати контроль над окремими стратегічними секторами економіки (як наприклад в Молдові, Сербії, Чорногорії, Болгарії). Окремо слід відзначити феномен Угорщини і Словаччини, в яких, попри членство обох держав в ЄС і НАТО, проросійська політика стала частиною урядової доктрини, а їх уряди виступають в ролі «адвокатів Путіна», блокуючи антиросійські санкції на європейському рівні.

В загальноєвропейському вимірі можна говорити про намагання РФ сформувати систему різнопланових впливів на внутрішню і зовнішню політику європейських країн, яка включає створення мереж лояльних політичних і бізнес-зв'язків, проросійських громадських організацій, що просувають ідеї Кремля, побудову політичних альянсів з ідеологічно дружніми політичними групами, дезінформаційні операції (в тому числі розповсюдження неправдивої інформації, маніпуляцію громадською думкою, використовуючи властивий суспільствам тієї чи іншої держави пацифізм, антиамериканізм, русофільські настрої, релігійний консерватизм, євроскептицизм, міграційні фактори тощо), кібератаки. За допомогою таких інструментів Москва прагне трансформувати політичну систему країн Європи, просуваючи модель «неліберальної демократії» – авторитарної за сутністю форми правління із формальним збереженням демократичних інституцій. В умовах найбільших за останні 80 років воєнних викликів, постковідної та міграційної криз в ЄС, посилення внутрішньополітичних протиріч всередині окремих країн, путінська модель влади з опорою на націоналістичні гасла розглядається новою генерацією європейських політичних сил як взірець для ефективної відповіді на існуючі внутрішні та глобальні виклики. Прикладом успіху такої стратегії РФ може слугувати Угорщина, політичний устрій якої вже можна охарактеризувати як «неліберальну демократію». Угорський лідер В.Орбан проводить політику на підриг європейської інтеграції та єдиної зовнішньої політики ЄС (в тому числі щодо підтримки України), вважає В.Путіна своїм товаришем, а російський вплив в Угорщині на сьогодні є найбільшим серед європейських країн. Близька до угорської ситуація в Сербії, де уряд напівавторитарний уряд президента О.Вучича наполегливо просуває позицію, що Росія є «історичним союзником» Сербії, а її інтеграція до ЄС не повинна суперечити підтримці «традиційних історичних зв'язків із Росією». Сьогодні Сербія є найближчим союзником Кремля на Балканах, ця країна має статус спостерігача в Організації Договору про колективну безпеку (ОДКБ), активно розвиває військове

співробітництво з РФ, в тому числі, проводить спільні військові навчання, здійснює кооперацію у галузі військового виробництва тощо.

З метою мультиплікації угорського і сербського прикладів на інші країни Європи РФ вкладає значний ресурс у розбудову політичних мереж, які б у середньостроковій та довгостроковій перспективі були здатні впливати на вироблення європейської політики на російському треку. У цій роботі важливу роль відіграють дипломатичні представництва РФ, закордонні представництва «Россотрудничества», Фонду Горчакова та філії інших неурядових організацій. Для фінансування офіційних та неофіційних заходів, підкупу політиків, Кремлем використовуються офшорні рахунки, на яких осідають гроші від нелегальних операцій російських чиновників та бізнесменів. Так, за оцінками, оприлюдненими депутатами Європейського парламенту в грудні 2016 р., більше 200 млн дол. США російських грошей, «відмитих» лише через викриту схему «глобальної пральні» (так званий «ландромат»), пішли на чинення впливу на європейську політику, медіа та громадянське суспільство, а загальний обсяг витрачених на подібні цілі грошей в річному вимірі може [сягати](#) 1 млрд дол. США.

Ці мережі політичних зв'язків функціонують, як правило, приховано, ставка робиться на нібито «незалежних» політичних акторів, які за допомогою своїх закликів зняти санкції та зблизитись з Москвою, критики ЄС та НАТО легітимізують російський погляд на світові події. Показовою у цьому контексті є взаємодія РФ з численними європейськими політичними рухами різної спрямованості (від крайніх правих до ультралівих і популістичних), що просувають ідеї націоналізму, євроскептицизму, антизахідних настроїв, «традиційних цінностей», ксенофобії, нейтралітету. Окрім згаданої стратегії трансформації політичного ландшафту Європи, ці партії використовуються для виправдання російської внутрішньої та зовнішньої політики на міжнародній арені. З цією метою РФ часто безпосередньо фінансує лояльні політичні сили, але найчастіше надає свої інформаційні канали для просування ідей, важливих з точки зору інтересів Кремля.

Існують доведені прокуратурою Франції докази отримання у 2014 р. французькою ультраправою партією «Національне об'єднання» російської фінансової допомоги у 9 млн. євро через Перший чесько-російський банк, пов'язаний з близьким до В.Путіна російським олігархом Г. Тимченком.

Загалом серед європейських партій різної ідеологічної спрямованості, які в той чи інший спосіб підтримують Російську Федерацію, можна назвати ультраправу «Австрійську партію свободи», ультраправі «Національне об'єднання» та «Реконкіста», ультралівий рух «Нескорена Франція» Ж.-Л.Меланшона (Франція), ультраправу «Альтернативу для Німеччини», посткомуністичну «Ліві» і ультралівий «Союз Сари Вагенкнехт» (ФРН), ультраправу «Північну Лігу» і популістський «Рух 5 зірок» (Італія), посткомуністичну Болгарську соціалістичну партію, ультраправі «Відродження» і «Атака» (Болгарія), ультраправі «Партію незалежності Великої Британії» (ЮКІП) і Британську національну партію, ультраконсервативну «Фідес» та ультраправу «Йоббік» (Угорщина), ультраліву «CІPІЗА» та ультраправу «Золотий світанок» (Греція), ультраправу «Партію свободи» (Нідерланди), ультраправу

«Словацьку національну партію» і лівонаціоналістичну популістську Smer-SD (Словаччина), ультраправу «Конфедерація» (Польща), ультраправі «Союз об'єднання румунів», SOS та «Партію молодих людей» (Румунія), лівопопулістську «Подemos» (Іспанія), консервативну «Сербську прогресивну партію» і націоналістичну «Сербську радикальну партію», численні комуністичні партії та рухи, які співпрацювали з Москвою ще з часів СРСР, тощо. Багато з них мають вагоме представництво в національних парламентах та в Європарламенті, а деякі входять до правлячих коаліцій чи, як «Фідес» в Угорщині, формують виконавчу владу, отже можуть безпосередньо впливати на політику власних держав. Маргінальні політичні сили, не представлені у парламентах своїх країн, використовуються Кремлем насамперед для просування євроскептичних наративів, критики ЄС і трансатлантичних зв'язків, підтримки зняття санкцій з РФ, припинення західної допомоги Україні тощо. Так, зокрема, британська ультраправа партія «ЮКІП» отримувала підтримку Кремля для кампанії на користь «Брекзиту», що в результаті призвело до виходу Великої Британії зі складу ЄС.

Для прикриття згаданих контактів Кремля активно використовуються структури російських провладних партій «Єдина Росія» та ЛДПР, а також приватні ініціативи на кшталт фонду олігарха К.Малофєєва, відомого своїми зв'язками з російською військовою розвідкою.

Наряду з партійними структурами для просування російських інтересів в Європі активно використовуються агенти впливу з числа діючих та відставних європейських політиків, які мають тісні особисті зв'язки з путінським режимом, що часто супроводжуються політичною корупцією. Класичними прикладами таких агентів впливу можуть слугувати діючі керівники урядів Угорщини В.Орбан і Словаччини Р.Фіцо, президенти Сербії А.Вучич і Болгарії Р.Радєв, колишні канцлер ФРН Г.Шредер, президент Франції Н.Саркозі, прем'єр-міністри Італії С.Берлусконі, Франції Ф.Фйон, Болгарії С.Станішев, завдяки яким Москва змогла суттєво наростити свою присутність в економіці цих країн, розбудувати мережі прихованих зв'язків всередині їх політичного і бізнес-класу, створивши важелі залежності, та отримати вплив на прийняття політичних рішень як на національному, так і на загальноєвропейському рівнях (як приклади, можна навести вето Франції і Німеччини на рішення саміту НАТО в Бухаресті про надання Україні і Грузії Плану дій щодо членства у 2008 році, або намагання В.Орбана заблокувати надання допомоги Україні з боку НАТО/ЄС у 2022 – 2024 роках чи його нинішнє вето на відкриття переговорного процесу щодо членства України в ЄС).

Важливу роль у цьому процесі відіграють також проросійські мережі експертів, журналістів та лобістських інституцій, що відкрито підтримують політику примирення з Москвою. Найбільш розгалужено такі мережі функціонували в країнах «старої» Європи, насамперед у Німеччині і Франції, уряди яких до 2022 року доволі лояльно ставилися до співпраці з путінським режимом. У Німеччині найбільш відомим з російських лобістів до останнього часу був створений ще у 1993 році Німецько-Російський форум, у правлінні якого було представлено широкий спектр німецьких політиків та бізнесменів, включно з його головою, колишнім прем'єр-міністром землі Бранденбург і впливовим функціонером СДПН

М.Платцеком. Форум виступав організатором «Петербурзького діалогу» та активно відстоював зняття санкційного режиму проти Москви.

Після початку війни РФ проти України Німецько-Російський форум був офіційно розпущений в листопаді 2022 р.

Серед інших впливових лобістів Кремля в Німеччині до 2022 року варто згадати Східний комітет німецької економіки, значну вагу в якому традиційно мають представники німецького бізнесу, що працює у РФ. У 2016 році у Берліні було засновано громадський форум «Діалог цивілізацій», покликаний пропагувати російський погляд на події у світі та лобіювати інтереси Кремля. Співорганізаторами проекту виступили колишній голова правління компанії «Российские железные дороги» (РЖД) В.Якунін, колишній генсек Ради Європи В.Швіммер і экс-голова російського представництва Фонду ім. Фрідріха Еберта, професор політології Геттінгенського університету П.-В.Шульце.

У Франції в потужному сегменті проросійських громадських організацій та аналітичних центрів можна відзначити Інститут демократії та співробітництва на чолі з Н.Нарочницькою – істориком та колишнім депутатом Держдуми, що у 2009 – 2012 роках очолювала «комісію з протидії спробам фальсифікації історії на шкоду інтересам Росії». Кремль також активно користується існуючими довгий час спільними культурними установами, а також впливом російської діаспори у Франції, що емігрувала сюди після громадянської війни 1917 – 1920 рр. в Росії та у радянський період. Схожі за змістом структури існують й в інших європейських країнах.

Варто зазначити, що з початком війни РФ проти України публічна діяльність зазначених мереж дещо скоротилася в силу зміни політичного мейнстріму в Європі, але вони продовжують функціонувати в тіньовому вимірі, намагаючись й надалі просувати ідеї, вигідні Москві.

Москва також активно впливає на російськомовне населення країн Європи і намагається використати у своїх цілях багатомільйонну російську діаспору, серед яких велика кількість є прихильниками політики Путіна. На російськомовні громади ведеться масована пропаганда через ТВ та соціальні мережі, активно діють різноманітні російські організації (наприклад, «Нічні вовки»), спрямовуються кошти на розвиток політичних проєктів, таких як «Єдність – Einheit» (партія російських німців) в ФРН. Важливу роль у цьому контексті відіграє «Русская православная церковь», яка через розгалужену мережу своїх парафій закордоном просуває в російськомовному християнському середовищі шовіністичну ідеологію «руського мира», що базується на засадах імперської політики Кремля. В останні роки спостерігається активне вербування російськими спецслужбами громадян європейських держав з числа етнічних росіян та російськомовних з метою шпигунства, здійснення актів саботажу та іншої підривної діяльності проти країн їх проживання.

Ще одним важливим інструментом посилення впливу РФ в країнах Європи є формування моделі взаємних економічних зв'язків, що базується, з одного боку, на наданні преференцій лояльним європейським компаніям і бізнесам для роботи на території РФ (перетворюючи їх таким чином на російських лобістів в своїх країнах), а з іншого – на просуванні інтересів російських державних монополій, великих компаній та близьких до путінського режиму бізнесменів на європейських ринках. Насамперед, це стосується значних за обсягами інвестицій проектів у сфері енергетики, банківського ринку, телекомунікацій та транспорту, де зосереджені інтереси правлячої російської еліти. Окрім здобуття вигоди, важливим фактором при підписанні нових контрактів, є перспектива створення економічної залежності від РФ та недопущення диверсифікації ринків, де переважає російська продукція. Для захисту своїх капіталовкладень, Москва веде активну роботу з представниками європейського бізнесу, політичних партій та міжнародними організаціями, а фінансові можливості «Газпрому», «РЖД», «Роснафти», «Лукойла», окремих представників російського олігархату дозволяють маніпулювати громадською думкою та політичною системою європейських країн.

Відмінною рисою економічної активності РФ в Європі є використання корупційних схем для укладання непрозорих угод, надання контрактів пов'язаним особам, отримання різного роду дозволів та захисту проектів від перевірок антимонопольних служб. Широко розповсюдженою є практика використання «компаній-пустышок» та офшорних рахунків, що не дозволяє достовірно оцінити реальний масштаб економічної активності РФ в країнах Європи. Показовим є приклад Болгарії, де серед країн-походжень іноземних інвестицій перші дві позиції займають Люксембург та Нідерланди, але насправді найбільшу частку **складають** інвестиції «Лукойла», що діє через офшорну систему цих країн. Засобом економічного впливу РФ також є фінансування місцевих бізнес-асоціацій та окремих груп впливу, здатних захищати інтереси Москви. Найчастіше, це – великі бізнесмени, представники торгово-промислових палат, або колишні високопосадовці які перейшли працювати у приватний сектор. Суми винагород, що сплачуються Кремлем таким особам, перевищують оклади в європейських компаніях, а їх послуги використовуються для лобіювання не тільки економічних, але й політичних інтересів. Так, Г.Шредер після відставки з посади канцлера ФРН у 2005 році став головою Комітету акціонерів Північноєвропейського газопроводу («Північний потік»), а у 2017 році був одночасно обраний головою ради директорів російської нафтової компанії «Роснефть» з сукупним річним доходом, за різними **оцінками**, 1 – 1,8 млн. дол. США. (На тлі вторгнення РФ в Україну у 2022 році він відмовився йти з цих посад, незважаючи на заклики зробити це з боку всього німецького політичного спектру, включаючи канцлера О.Шольца). Інший колишній високопосадовець, экс-прем'єр Франції Ф.Фійон, з 2021 року входить до ради директорів російської нафтової компанії «Зарубежнефть». До 2022 року російськими лобістами виступали великі європейські компанії, які вели бізнес в Росії – такі як німецькі E.ON, BASF (обидва є акціонерами «Газпрому») і брали участь у реалізації проекту «Північний потік»), Commerzbank, французькі Total, Areva, Gaz de France, Danone, Leroy-Merlin, Auchan, Yves Rocher, Renault, Société Générale (деякі з них досі працюють в РФ попри заклики уряду Франції припинити таку діяльність), австрійські Raiffeisen Bank (досі працює в РФ), OMV, Frequentis A.G., Astron

Industriebeteiligungs GmbH, Diamond Aircraft Industries GmbH, італійські Eni SpA, Ariston тощо. Загалом, за експертними оцінками (станом на 2021 р.), тільки на офіційно зареєстрованих лобістів у структурах ЄС РФ витратила щонайменше 3,5 млн дол. США на рік.

Водночас, в останні роки наряду з інструментами «м'якої сили» РФ дедалі частіше застосовує важелі економічного (зокрема енергетичного) тиску на кшталт припинення постачання у 2022 році російського газу «ворожим» європейським країнам з метою спровокувати колапс їх економічних систем (слід зазначити, що за останні 20 років цю «зброю» Москва неодноразово застосовувала проти України та інших пострадянських країн). Такі кроки Кремля цілком вписуються в здійснювану ним «гібридну» стратегію впливу на країни Європи з метою примусити їх змінити власну політику в російських інтересах.

Але найбільш дієвими в контексті просування російської стратегії впливу залишаються інформаційні інструменти. Для інформаційного впливу на європейські країни Російська Федерація використовує державну медіа-мережу, яка веде мовлення як російською, так і зростаючою кількістю європейських мов. Телевізійні канали та інформаційні агенції РФ в іноземному мовленні широко застосовують перекручені факти та фейки, які подаються з точки зору плюралізму думок, притаманного журналістським стандартам європейських медіа. Враховуючи невисоку популярність російських каналів, таких як «RT» або «Sputnik», серед європейських глядачів, а також санкції, накладені на них після початку війни РФ в Україні, їх головні месиджі мультиплікуються через соціальні мережі, телеграм-канали та розгалужену мережу спеціально підтримуваних з цією метою веб-сайтів. Російські наративи в Європі історично зосереджені на кількох ключових сферах: підриг довіри до інституцій ЄС, загострення політичних розбіжностей, поширення дезінформації, пов'язаної з політикою безпеки та оборони, і вплив на громадську думку щодо таких питань, як енергетична залежність і санкції. Крім того, через соціальні мережі часто просуваються ідеї історичного ревізйонізму та різні конспірологічні теорії. Завдяки таким цілеспрямованим кампаніям дезінформації Кремль намагається формувати публічний дискурс щодо певних важливих для нього питань, одночасно підриваючи довіру до традиційних джерел новин і просуваючи власний наратив про міжнародні події.

З початком широкомасштабного вторгнення РФ в Україну російські кампанії інформаційного впливу в Європі набули характеру інформаційної війни із застосуванням інформаційних операцій, які наразі залишаються серйозною проблемою з точки зору їх негативного впливу на безпекову ситуацію в регіоні. Серед найбільш поширених наративів, що просуваються в рамках російських інформаційних операцій, можна відзначити:

- ▶ шантаж та залякування європейських країн «використанням ядерної зброї», «неминучістю третьої світової війни»;

- ▶ звинувачення країн НАТО у підтримці України, що нібито «затягує війну та призводить до її ескалації», погрози застосуванням проти них військової сили з метою їх «денацифікації» (в якості найбільш вірогідних цілей називаються Польща та країни Балтії);
- ▶ конструювання образу ЄС як організації, «якій не варто довіряти», готової «пожертвувати Східною Європою, якщо війна перекинеться туди»;
- ▶ спекуляції на темах, пов'язаних із правом націй на самовизначення, спірними історичними питаннями тощо, формування негативного іміджу України як «небезпечного ворога Європи», який нібито «атакуватиме ЄС після того, як виграє війну з РФ»;
- ▶ різноманітні дискредитаційні кампанії проти українських біженців з метою формування негативного ставлення до них і України в цілому в суспільствах європейських країн та зменшення рівня їх підтримки тощо.

Ефективність цих наративів та їх сприйняття в країнах Європи варіюється залежно від місцевого політичного клімату, рівня медіаграмотності серед населення та ефективності зусиль урядів цих країн у протидії дезінформації.

Крім того, Росія бере активну участь у різних формах в операціях впливу на виборчі процеси майже у всіх європейських країнах. Втручання Росії в закордонні вибори не є новим явищем. Кремль має історію використання дезінформації, пропаганди, кібератак та інших тактик для втручання в демократичні процеси в усьому світі. Референдум про Brexit у Великій Британії (2016 р.), президентські вибори в США (2016, 2024 рр.), президентські і парламентські вибори у Франції (2017, 2022 рр.), президентські вибори в Молдові та Румунії (2024 р.) є яскравими прикладами втручання Росії в електоральні процеси в західних демократіях. У цьому контексті варто згадати електоральні кампанії 2024 року в Молдові та Румунії, в ході яких втручання РФ носило цілеспрямований, масштабний і особливо агресивний характер. Так, для викривлення результатів президентських виборів в Молдові та зриву референдуму щодо членства цієї країни в ЄС (жовтень-листопад 2024 р.) широко застосовувалися технології підкупу виборців за допомогою телеграм-мережі проросійського олігарха-втікача І.Шора, яка налічувала понад 100 тис. осіб та використовувалася для провокування масових протестів, саботування електорального процесу, розповсюдження кремлівської пропаганди тощо. Гроші для підкупу йшли на картки одного з російських банків, їх можна було зняти лише на території невизнаного Придністров'я. Крім того, в день голосування відомо про масові відправлення літаками громадян Молдови з території Росії на окремі ділянки закордоном, а також про численні кібератаки на комп'ютерні системи на виборчих дільницях у низці європейських держав з метою зменшити кількість голосів проєвропейські налаштованого електорату. Загалом, за офіційними оцінками урядових структур Республіки Молдова, Кремль витратив на втручання у демократичні процеси країни щонайменше 100 млн євро. З метою впливу на виборчий процес під час президентських виборів в Румунії (грудень 2024 р.) через популярні соціальні мережі Telegram, X, TikTok було запущено масштабну

агресивну вірусну компанію фейкових новин на користь маловідомого ультраправого проросійського кандидата К.Джорджеску, спрямовану на збільшення його електоральних рейтингів. При цьому, російська пропаганда поширювала наративи про «узурпацію влади європейськими елітами», «втрату суверенітету Румунії», фейки про втручання в румунські вибори Молдови та України, просувала тезу про перемогу ультраправих в Румунії як частину ширшої «боротьби європейських країн за повернення до демократичних принципів». У результаті значне викривлення результатів голосування у першому турі виборів завдяки цим технологіям призвело до їх скасування конституційним судом Румунії та оголошення повторних виборів, що стало безпрецедентним випадком у новітній історії цієї країни.

За допомогою кампаній з дезінформації та пропаганди Росія прагне посилити соціальну та політичну напругу в суспільствах країн напередодні виборів, дискредитувати небажаних для себе політиків і таким чином підвищити перспективи політичних кандидатів, які симпатизують російським інтересам. Це може включати поширення неправдивої інформації про конкурентів або партії, викрадення та оприлюднення конфіденційних документів з їхніх штабів, щоб схилити громадську думку на користь проросійських діячів. Ще одна ключова мета російських операцій впливу – підірвати довіру до демократичних інституцій і посіяти сумніви щодо легітимності виборчих процесів. Ставлячи під сумнів чесність і прозорість виборів, РФ намагається створити відчуття хаосу та невизначеності серед виборців, поглибити розкол в суспільстві, створити ґрунт для довгострокової дестабілізації внутрішньополітичної ситуації в тій чи іншій країні. Крім того, варто підкреслити, що такі кампанії є складовими більш комплексної системної політики РФ, мета якої – прихід до влади політичних сил, які розхитують європейську єдність та підривають підтримку України в довгостроковій перспективі.

Окремим напрямом, що набуває дедалі більшої важливості у сучасних умовах інформаційного суспільства, стають кібератаки на європейські установи, за якими стоїть російський уряд. В умовах «гібридної» війни масштаби та інтенсивність російських кібератак проти країн Європи значно зросли та набули відверто ворожого спрямування. Злочинна діяльність РФ в європейському кіберпросторі за останні три роки створила широкий спектр ризиків і загроз для безпеки країн Європи, включаючи здійснення кібератак на об'єкти критичної інфраструктури (банки, електростанції, ЗМІ, сервери уряду і великих корпорацій тощо); кібершпигунство; втручання в роботу комунікаційних цивільних та військових систем; кібервандалізм та DDoS атаки з метою порушення функціонування комп'ютерних систем. Крім того, РФ **використовує** кібератаки з метою пропаганди або кіберманіпулювання як один з методів інформаційної війни, намагаючись здійснювати опосередкований вплив на цільові країни (особливо в поєднанні з кампаніями з дезінформації й політичними заходами).

У своєму втручанні у справи європейських країн Москва широко залучає спецслужби, що діють згідно чітко розподіленого переліку завдань. Служба зовнішньої розвідки РФ виконує традиційні розвідувальні функції – отримання

важливої для РФ інформації з політичних та економічних питань та іншої чутливої інформації. Федеральна служба безпеки РФ здійснює захист дипломатичних представництв та оперативної діяльності російських мереж. Натомість Головне управління Генерального штабу Збройних Сил РФ (ГУ ГШ ЗС РФ), окрім збору інформації про військові сили європейських країн (особливо країн-членів НАТО), відповідає також за проведення спецоперацій, таких як невдала організація держперевороту в Чорногорії (жовтень 2016 р.) або намагання дестабілізувати ситуацію в Північній Македонії шляхом провокування за допомогою дезінформаційної кампанії міжнародного конфлікту між македонською і албанською спільнотами (березень 2017 р.). За даними [звіту](#) агентства кібербезпеки та захисту інфраструктури (CISA) Департаменту внутрішньої безпеки США, починаючи з кінця лютого 2022 року, підрозділ ГУ ГШ ЗС РФ – 85-й Центр спеціальних служб причетний до низки кібероперацій проти європейських логістичних компаній, IT-підприємств та транспортної інфраструктури, що забезпечують координацію, транспортування та доставку іноземної допомоги Україні.

Російську військову розвідку підозрюють в організації численних актів саботажу в країнах Європи та вербуванні з цією метою цивільних (в тому числі українських біженців) на основі бізнес-моделі, укладаючи з ними контракти (часто з оплатою в криптовалюти) на здійснення вандалізму, підпалів, масових заворушень, диверсій, вбивств тощо з метою дестабілізації, створення хаосу та атмосфери страху, зміни політичного ландшафту Європи. Згідно з новим [дослідженням](#) Центру стратегічних і міжнародних досліджень (CSIS), число подібних злочинів в Європі за останні три роки зросло більш ніж в 10 разів, що дозволяє говорити про них як про новий вимір «гібридної» війни. Зокрема, російські спецслужби вербують виконавців таких злочинів, «одноразових» агентів, через спеціалізовані групи у Telegram, без безпосередніх особистих контактів (що надалі ускладнює їх ідентифікацію). Їх цільовою аудиторією стають люди, готові співпрацювати з ідеологічних чи фінансових мотивів, переважно мігранти або малозабезпечені, які звикли до випадкових «сірих» заробітків з низьким рівнем оплати, українські біженці, неповнолітні, які у більшості випадків навіть не усвідомлюють, що працюють на російську розвідку. За [інформацією](#) британської газети The Guardian, у квітні 2024 року британська поліція заарештувала п'ятьох чоловіків за серію підпалів логістичних об'єктів, пов'язаних з Україною. Інші підпали, які місцева влада пов'язала з ймовірними навмисними діями РФ, сталися протягом останнього року у Великій Британії, Литві, Польщі, Чехії, Франції та Німеччині (в тому числі, підпали торгового центру у Варшаві, лакофарбової фабрики у Вроцлаві, центру Ikea в Литві). В квітні 2024 року в Німеччині було заарештовано двох осіб з подвійним російсько-німецьким громадянством за планування диверсійних акцій проти військових і промислових об'єктів, включаючи військову бази США в Графенвері, яка використовується для навчання українських військових. Загалом, за [даними](#), наведеними міністерством закордонних справ Нідерландів, тільки у 2024 році Росія, була причетна щонайменше до 37 спроб саботажу, вандалізму, провокацій, зовнішнього втручання та убивств в європейських країнах (в їх числі численні акти вандалізму щодо автівок проукраїнських політиків і журналістів в Німеччині, Естонії та інших країнах Європи, дедалі зростає число нападів з використанням

холодної і вогнепальної зброї, автомобільних атак під час масових заходів, диверсії на залізницях та проти підводної критичної інфраструктури в Балтійському морі, замаху на вбивство європейських політиків і лідерів промисловості, таких як генеральний директор німецької оборонної компанії Rheinmetall А.Паппергер, тощо). Атакуючи об'єкти, пов'язані з Україною, та використовуючи для таких цілей українських біженців, РФ прагне, крім іншого, домогтися зриву міжнародної підтримки і допомоги нашій державі, її дискредитації та підризу довіри до неї з боку західних партнерів.

Висновки

Таким чином, за останні десять років Російська Федерація розробила та відпрацювала широкий арсенал засобів впливу на внутрішню ситуацію в країнах Європи. Окрім традиційних дипломатичних та військових засобів, Москва широко використовує новітні інструменти – підтримку популістських політичних проектів, кіберзброю, економічний тиск та інформаційні атаки через медіа-ресурси і соціальні мережі, які з початком широкомасштабної агресії РФ проти України набули характеру системної «гібридної війни» із застосуванням різного роду спеціальних операцій проти європейських держав, які Москва оголосила «ворожими». Такі операції, на відміну від довоєнних років, вже не є прихованими та в дусі «м'якої сили», а носять демонстративний, агресивний і дедалі більш жорстокий характер з відвертим наміром домогтися дестабілізації, хаосу та атмосфери страху перед масштабною континентальною війною. Кінцевою метою Кремля є зміна політичного ландшафту Європи, встановлення дружніх політичних режимів в найвпливовіших країнах континенту, послаблення санкцій та припинення підтримки України, просування своїх економічних інтересів та послаблення НАТО і ЄС. Від здатності країн Європи виробити дієвий інструментарій контрзаходів російському втручання і тиску буде залежати не лише їх дальший стабільний і мирний розвиток, а й спроможність нашої держави надалі протистояти російській агресії. Збереження європейської єдності, режиму антиросійських санкцій та спроможностей посилювати тиск на Кремль є критично важливою умовою для того, щоб примусити РФ в кінцевому рахунку припинити агресію та досягти справедливого миру в інтересах усіх держав континенту.

Рекомендації

Міністерству закордонних справ:

- ▶ організовувати тематичні публічні заходи та вести активну інформаційну діяльність в країнах Європи з висвітлення справжніх цілей російської зовнішньої політики, особливо в країнах, де є популярними проросійські політичні сили (виступи та коментарі на конференціях, колонки в місцевих медіа, роздавання листівок, пости в соціальних мережах);
- ▶ сприяти розвитку співпраці аналітичних центрів України та провідних європейських аналітичних установ з метою проведення спільних досліджень з вироблення спільних інструментів подолання російської агресії, ризиків і загроз внаслідок реалізації РФ стратегії «гібридної» війни проти України і Європи;
- ▶ розширити співробітництво в сфері стратегічних комунікацій з Європейською службою зовнішніх справ, урядами країн-членів ЄС і НАТО, за рахунок більш активного використання на цьому треку механізмів публічної дипломатії з залученням можливостей громадянського суспільства, української діаспори;
- ▶ сприяти налагодженню горизонтальних зв'язків між політичними та громадськими рухами України і ключових країн Європи.

Міністерству культури та інформаційної політики України:

- ▶ спільно с Центром протидії дезінформації при РНБО розробити посібник з «інформаційної гігієни», який на прикладі України розкриває механізми боротьби з інформаційною агресією, пояснює механізми інформаційної війни, розробляє протидію хибним твердженням, з метою передачі його зацікавленим структурам європейських країн, що працюють в сфері протидії російським інформаційним впливам;
- ▶ розповсюджувати за допомогою публікацій на іноземних мовах досвід України у протистоянні російській гібридній агресії, виявлення фейкових новин та протистояння дезінформаційним кампаніям;
- ▶ координувати створення та функціонування міжнародних консорціумів журналістів-розслідувачів, громадських активістів, аналітичних центрів, які б виявляли факти політичного та економічного втручання РФ у внутрішні справи країн Європи, діяльності в цих країнах прихованих мереж, підконтрольних Кремлю.

Службі безпеці України, розвідувальним органам України:

- ▶ налагоджувати контакти та обмін інформацією із європейськими спецслужбами з метою попередження «активних заходів» з боку російських спецслужб та виявлення агентів російської розвідки серед європейських політиків, бізнесменів та інших агентів впливу, а також в російськомовному середовищі (в тому числі серед українських біженців), запобігання їх вербування з метою шпигунства, здійснення актів саботажу, підривної діяльності на території Європи тощо;
- ▶ розширити співробітництво з відповідними структурами європейських країн в сфері кіберзахисту, здійснювати координацію з ними щодо виявлення і протидії російським кіберопераціям проти європейської інфраструктури, зокрема тієї, що забезпечує координацію, транспортування та доставку іноземної допомоги Україні, налагодити обмін інформацією з метою попередження і нейтралізації російських кіберзлочинів, зокрема кібератак на об'єкти критичної інфраструктури, кібершпигунства, втручання в роботу комунікаційних цивільних та військових систем, кіберманіпулювання, втручання в електоральні процеси тощо.